

הישיבה השלוש-מאות-ושלושים-ואחת של הכנסת השלישית

יום שני, כ"ג תמוז תשי"ז (22 יולי 1957)
ירושלים, בנין הכנסת, שעה 20.13

א. חוק מס קניה (תיקון), תשי"ז — 1957 (המשך הדיון)

שר-האוצר ל. אשכול :

אפילו מסים זו עבודה, נכון, יש בהם זעה וצרות וע" בודה. אינני חופס איפוא את המשחק הזה בהגדרות שיש כאן.

עזרא איכילוב (הציונים הכלליים) :
וההתנגדות למסים היא עבודה עוד יותר גדולה.

שר-האוצר ל. אשכול :

לא. רומני שזוהי כבר מצוות אנשים מלומדה, זה הולך מעצמו — למי שיש שכל ויודע זאת בעל-פה.

נפלה כאן מלה : "צבא הפקחים". אני רוצה להשקיע קצת את רוחות העם, ה"צבא" הזה קטן מאד. ביחס לחוק הזה מספרם מגיע בכל הארץ אולי ל-50, 60 איש וטוב שלא להקל במלים ובדברים כשמדברים גם על מנגנון ממשל-תי. מוטב לבקר ולהלקות על מה שמגיע. זה בלבד יהיה מספיק, ולא צריך עוד להוסיף.

ועוד מלה ביחס לעבודה. נדמה לי כי במידה שהדברים הם יותר בגדר מותרות ולכוססו — מושקעת בהם דווקא יותר עבודה מאשר בדברים הפשוטים.

לחבר-הכנסת ארם שריבר גם הוא על כך, אגיד : טוב או רע, אם זה מפאת האקלים או מפאת נימוקים אחרים — לנו בארץ עדיין אין הרבה פרוות מינק או דברים דומים שלגביהם הוא נותן עצות כיצד ומניין לקחת את הכסף. לפי שעה אנו עם שכרבו הגדול, המכריע הייתי אומר, הוא "עמך", ויש חלק לא גדול של אמידים ועשירים.

אשר לגישה הסוציאלי, הרי עצם קיומו של האינדקס, הכולל מאות מצרכים שעליהם אי-אפשר להטיל מס קניה, נותן בטחון רב לגבי שטחי צריכה מסויימים. על אלה אפשר ודאי לומר שאלה מצרכים עממיים, ואין נשקפת סכנה להעלות מחיריהם בגלל המס, מתוך חשש פן יעלה האינדקס. צדקו החברים באומרם שמה שאנו באים להציע, זהו למעשה נסיון לעבור בין בוצץ וסנה, בין הפטיש והסדן : מצד אחד יש לנו אינדקס, ומאידך גיסא נחוצות לנו הכנסות ואנו מחפשים דרכים כיצד לקבלן. זה בעצמו eo ipso, מבטיח גישה סוציאלי.

חברי-הכנסת חוני מבקש שנהיה זהירים. אני מבטיח לנהוג במיטב הזהירות, השכל וטוב-הטעם במידה שאלוהים חנן אותי בהם, וכן ינהגו ודאי כל חברי באוצר.

חברי-הכנסת רובין נאחו בדוגמה : ומע אם מייצרים בקיבוץ כסא או שני כסאות לצריכה עצמית? אינני יודע מה דין הכסא או שני הכסאות, אך דינה של נגריה בקיבוץ הוא כדין נגריה אחרת לכל דבר, וצריכים לחול עליה אותם התוקים החלים על נגריות אחרות.

חברי-הכנסת סוואיבי, אין זה מקובל לגבות מס קניה מן הצרכן דווקא. אנו גובים את המס מן היצרן, אך באיחור של שלושה חרשים. איננו גובים זאת מן היצרן אלא דרך היצרן,

היור"ר י. שפרינצק :

אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. אנו מסיימים את הדיון על חוק מס קניות בתשובתו של שר האוצר.

שר-האוצר ל. אשכול :

אדוני היושבי-ראש, כנסת נכבדה. יש לי כמה הערות בשולי הוויכוח על החוק שהונח על שולחן הכנסת.

לחברי הכנסת הפותחים בכך שלנו יש ויכוח בלתי-פוסק ומתמיד בכל עניני המסים : אם זאת מין אופוזיציה לשמה ואם זה חוק ולא יעבור, חוק של התנגדות בכל התנאים — הרי קשה במקצת להתווכח עם גישה לא-ראציונלית כזאת. אגיד רק לחברי הכנסת שכאשר הם מדברים מתוך גישה כזאת או אחרת על מסים, הרי הם מזויינים ומצויידים במידה גדושה של רחמים על משלם המסים — גם אני הייתי רוצה להיות שותף להם, אבל אני מבקש גם כלפי שר האוצר, במידה שהוא מייצג את הממשלה שהיא אחראית לתקציב ולשירותים, קצת צער בעל-יחיים. סוף סוף, את הכסף אנו לוקחים מן העם ומוציאים אותו בשביל העם, לשירותים הרבים והאדירים. ולא אכנס עכשיו בפרטים, כולכם יודעים זאת, היא זה חינוך או בטחון או בריאות, היא זה ענין הנכים או הפנסיות או הסובסידיות. דומני, אמרתי גם בבית הזה : לצערי, אפילו לקליטת עליה משמש רק חלק זעיר מאד מן המסים שלנו, אולי כמעט ולא כלום, ככל שאנו מדברים ורוצים בקליטת עליה.

ועכשיו, לכמה השגות מעשיות שהיו על השק"ם. דומני שכאן נפלה טעות רצינית. במידה שידוע לי, השק"ם משלם את כל המסים. ואם נכון שיש הנאה כלשהי, וכנראה יש הנאה, למי שמשלם בשק"ם, זה נובע כנראה מקניה יותר טובה ומרוכות, ואולי מכך שהשק"ם מסתפק בפתוח רוחיים.

מישהו הציע שההטיל הזה יוטל במישרים על חומר גלם. יש מקרים שאנו עושים זאת, כגון בבולי-עץ ושלחים. יש גם מקרים שהדבר אינו ניתן להיעשות, ואפילו בבולי-עץ. למשל : לבדים. בלבדים אי-אפשר לעשות זאת. אם זה עץ לרהיטים — אפשר כמעט מאותו עץ עצמו לעשות רהיטים יקרים מאד ורהיטי "צנע" וזלים מאד. אם תטיל איפוא מס על מטר מעוקב (או על מידה אחרת) — בכך לא תגיע למטרה.

היתה כאן שקלה-וטריה משונה במקצת. רבים העירו שמס זה מוטל לכאורה על העבודה. דומני שיש לנו אפילו שיר האומר "העבודה היא חיינו". אני כמעט אינני יודע מה נוצר שלא על-ידי עבודה. כיצד אפשר להטיל מס על משהו שלא היא בגדר עבודה? וחומר גלם איננו עבודה, בייחוד חומר גלם שנוצר בארץ? סוכר — כלום אין זו עבודה, סלק הסוכר?

יוסף ספיר (הציונים הכלליים) :
אפילו מסים זו עבודה.

חבר-הכנסת בדר נכשל בגלל טעות של "הבחור הזעזער".
בחק צריך היה להיות כתוב 10% והנה הודפס 100%.

יוחנן בדר (תנועת החירות):
זה עוד יותר גרוע!

שר-האוצר ל. אשכול:

על כל פנים, צריך היה להיות 10% במקום 100%. אנו רוצים לקבוע שאם ישנו ספר יקר-ערך, מלא תמונות, אפשר להטיל על כך מס מסויים; אם אין — אין סרץ ואין צוחה. אשר לטענה שאין זה מגיע לסכומים גדולים — שוב אין איש מאתנו יודע כיצד יתפתח הדבר: היום לא, ומחר אולי כן.

אשר לחשש בקשר עם הזכות לפטור, הכוונה היא רק לקורפוס הדיפלומאטי ודומיהם. מתפלא אני על חבר-הכנסת בדר, כי הלא הוא יודע שבשבוע שעבר קיבלה הכנסת חוק לפי הצעת האוצר, לשלול כל האוצר את זכות הפטור. כמה מחברי הבית התנגדו לכך, וצריך היה לשדל אותם. לכן אי-אפשר אפילו לתשור בשר האוצר שהוא מעונין בדבר למען פריבילגיות. בעיני חבר-הכנסת בדר זה מתקשר כמוכרן מיד עם סקטור, מסקטור לקבוצה, מקבוצה ל"סולל בונה", ומ"סולל בונה" לכל ה"משפחה" הזאת, כידוע ליודעי חין. גם פטור זה יהיה טעון אישור של ועדת הכספים. על כן, יש ביטוח כפול ומשולש, ואין כאן כל חשש.

אני יכול לומר לחבר-הכנסת קלמר, שלא היתה הכוונה כפי שהוא הבין. אמנם יש מקרים שאני מציע לתת אפשרות לפצל אותם 30% ולגבות זאת בשתיים או בשלוש פעולות נפרדות. הכוונה של מחברי החוק הוזה אינה להגדיל אלא להקל.

ואשר למשקאות, התענין חבר-הכנסת קלמר בסוגי המש"קאות. אני חייב להסב את תשומת-לבו, שאין פה כל חידוש. אינני יודע למה הוא נאחז בכך עקב תיקון זה דווקא. ברור שאין הכוונה לא לגנוז, לא ליינות עממיים ולא לבירה, הכוונה למשקאות אחרים, שמן הראוי, אם אפשר, להגדיל את המס המוטל עליהם. ברור שהכל צריך להיעשות במסגרת הגבול, אם יש בזה כדי להכניס יותר. לעתים מגיעים לגבול כזה שאין בהעלאה כדי להכניס יותר, ואז לא כדאי להעלות. אולם מסתבר שגם אם מספיקים לזמן-מה את צריכת המשקאות האלה, הרי כעבור מחצית השנה חוזרים השתיינים שלנו לטרם וממשיכים שוב בצריכת אותם המשקאות.

חושש חבר-הכנסת בדר משום הקביעה הזמנית של המד חיר על-ידי המנהל. לפי מיטב הכרתי, דווקא זה לטובת הלקוח. אם מחנהל ויכתיב בין המנהל ובין הלקוח: הלקוח אומר — איכס ואחלה המנהל אומר — שני איכס, הרי אם אין לו דרך וחירות, הוא עומד על שלו, ואילו אנו רוצים לתת לו אפשרות להסכים להערכה נמוכה יותר. אנו רוצים שיוכל לומר ללקוח: קח את הסחורה, לך ויצר, וכתום שלושה חודשים ייקבע הדבר סופית.

אני רוצה לסיים את הערותי, החוק, או נכון יותר: התיקון, הוא לטובת הענין שלפנינו. אנו זקוקים לאמצעים לצרכי תקציב, כי כבר בחודשים הראשונים, בעקבות העליה רבת-הממדים, של 90 אלף עד 100 אלף יהודים, הוא עובר על גדותיו.

אני מבקש מן הכנסת להעביר את החוק המוצע לוועדת הכספים.

היו"ר י. שפרינצק:

לפנינו שתי הצעות: האחת — להעביר את הצעת החוק

כי נראה לנו ששם "צוואר הבקבוק" הוא הצר ביותר. מותר לנו לחפש דרכים כדי שהגביה תיעשה בדרך יעילה ובפחות הוצאות. לכן אנו גובים זאת מן היצרן, שלושה חודשים לאחר המכירה — וכמוכן רק אם היתה מכירה.

היו שחששו מפני מתן סמכויות רחבות מדי למנהל מס הקניה. אין סמכויות אלו עולות על סמכויותיו של מנהל המס, והלא זה ילוד אשה וזה ילוד אשה — שניהם עובדים באוצר, ומה שאפשר לתת לזה אפשר לתת גם לזה. על כל פנים, על כך אין ויכוח רב עם שר האוצר; אפשר לברר זאת בוועדת הכספים. אינני עומד על זכויות או סררוגאטיבות מ"ר חרות, אך לא נחוצה גם הכבדה מיוחדת, כי זה מוסיף הוצאות, עובדים נוספים וכו'.

הוא הדיון לגבי הטקסטיל. כאשר מטילים היטל באשפרה, זה גם כן לשם ביקורת, אך הגביה היא שלושה חודשים לאחר המכירה.

שלמה פרלשטיין (הציונים הכלליים):
לא, אדוני השר.

שר-האוצר ל. אשכול:

בחוק כתוב כי אין לגבות אלא ממכירה. אם יתברר כי נהגו אחת — נבדוק זאת. אין גובים גם ממחסן, ואין גובים בשום תקופת מעבר, אלא רק שלושה חודשים לאחר המכירה. אני מדגיש זאת, משום הטענה שהושמעה כאן "מי נותן אשראי למי".

חבר-הכנסת סוואיב הביא דוגמה של יצואנים הסובלים מ"סחבת" עד אשר מחזירים להם משהו. אינני מודה בהאשמה זו. העובדה היא שכל סוחר העוסק ביצוא בעל היקף כל-שהו, יכול בקבל את כל ההקלות של סוחר רשום, והוא יכול להוציא את הסחורה ללא מס. זה חל ודאי על החלק שהוא שולח לחוץ-לארץ, וגם על החלק שהוא מוכר בארץ. הוא משלם רק לאחר המכירה. אני קובע זאת כעובדה, ועל כל פנים תוכל להסתמך על כך בדיון בוועדת הכספים. היתה שאלה: מה זה מזון, מישהו אפילו שאל מה בין תוצרת הארץ למזון של "שוק אפור". המזון ב"שוק אפור" קשור בדולרים, וזה ענין שונה לגמרי. אני מדבר בפירוש על תוצרת הארץ. יכול להיות שתתפתח תוצרת מאד לוכסוריוזית במזון מתוצרת הארץ — ככד אוויום, למשל, אמנם זה דבר לא רע, אך עלי-פסטאנדראט מסויים אפשר לומר כי ניתן להטיל על כך מס מסויים, וזה בכל זאת לוכסוס. אמנם תגידו לי שעל זה דבר גדול, אך על כך אענה: אל תבוז לקטנות כל המסים מתחילים להצטבר מסכומים קטנים, ועל כל פנים אין זה יכול לשמש כנימוק, ייתכן שהיום ההיקף קטן, אך מחר-מחרתיים יוכל להגיע להיקף גדול.

אשר למצרכים המובאים על-ידי עולים, היה זה מעניין אילו יכולתי להפגיש את חברי הכנסת שדיברו כאן עם הטוען גים כי היבוא של מצלמות בתריסרים ובמאות מכביד מאד על המסחר, ולפעמים גם על הייצור בארץ. עכשיו מתקיים גם מושב הוועד הפועל הציוני, וטוב היה להיפגש ל"תלת-שית" עם חבריך, חבר-הכנסת סוואיב, בסוכנות היהודית. אז היית רואה מה הלחץ שלוחצים עלי ועד כמה ממררים את חיי. אני מנסה להסביר כי מפעלים עלי לחץ בטענה שזה גורם נזק ומקלקל במקומות אחרים, אך יש אנשים שאינם רוצים להבין זאת. אמת היא שמה שהנהגנו הוא בבחינת תוצאה של שלר-שה ארבעה סוגי לחץ ככיוונים שונים. בדקנו את הדבר, אך אינני מתנגד שנחפש ונבדוק יותר. לפי מיטב הבנתי, ההצעה שהעליתי, חבר-הכנסת סוואיב, לא תועיל: איש לא ירצה למכור לחנויות, כי ברחוב אפשר לקבל מחיר גבוה יותר בעד החפצים שמביאים.

34 —	הכספים	לחודת הכספים; השניה, של סיעת מק"י ושל סיעת תנועת החירות, — להחזיר את הצעת החוק לממשלה.
5 —	בעד ההצעה להעביר את הצעת החוק לממשלה	אני מעמיד להצבעה את שתי ההצעות זו מול זו.
	ההצעה להעביר את הצעת חוק מס קניה (תיקון), תשי"ז—1957, לחודת הכספים נחקבלה.	ה צ ב ע ה
		בעד ההצעה להעביר את הצעת החוק לחודת

ב. צוואת גיימס דה רוטשילד

תרומה להקמת בנין לכנסת

לכלל. לכן ראיתי לטוב לפני הודיע ראשית כל לך על החל-
טתי, מטעם זה יש גם בדעתי להעביר לרשות המוסדות הלא-
מיים את כל הקרקעות שנתרו ביד פיק"א (מוחכרות או
לא מוחכרות).

רואה אני הפסקת עבודת פיק"א לא כהסתלקות אלא
כמילוי היעוד. ברצוני להבליט דבר זה עליידי מפעל מיוחד
שיקבע הודעותי עם שאיפות ישראל ועמה.

ברצוני להקדיש סכום של ששה מיליון לירות ישראליות
לבניית הבנין החדש של הכנסת בירושלים, שעומדים להקימו.
יהי רצון ויהא בנין הכנסת בעיני כל העולם סמל לנצ-
חיותה של מדינת ישראל.

עם פעולה זו תסתלק פיק"א מעל במת ישראל מתוך
הכרה, שהעבודה שהוחל בה לפני שבעים וחמש שנים הולכת
ונמשכת עליידי המדינה והעם בתמיכת יהדות העולם.

במכתבי זה רציתי להודיע לך על החלטתי; לא התכוונתי
במכתב זה להיפרד מאתך או מישראל. התעניינותי בהתפת-
חותה של ישראל בעיניה עומדת. גם לאחר שפיק"א תפסיק
את פעולתה אהיה קרוב לכולכם כפי שהייתי כל השנים.
דאגותיכם — דאגותי, ואשרכם — אשרי.

ואמנם רוצה אני לבחון אם אוכל לתרום בעתיד במידה
צנועה לקראת קידום המדע, האמנות והתרבות בישראל —
נושאים שהם, יודע אני, קרובים ללבוך. אך אלה הן תכניות
לעתיד, וטרם החלטתי בפרוטרוט עליהן, אך אשוב ואדון
עליהן מיה לכשתתגבשנה מחשבותי בלבי.
יסודות המדינה הונחו היטב וכיד נאמנה.

בטוח אני כי בעזרת ה' יהא הפרק החדש, אשר הוחל בו
בחיי עמנו עם הקמת המדינה, מפואר וקיים לעד. שלך בנאמני
נח"ו.

כאן סוף מכתבו של גיימס דה רוטשילד. להלן שוב
קטע ממכתבה של האלמנה :

"לדאבוני הרי במכתבו זה נפרד בעלי מאתך ומישראל
והוטל עלי ועל מועצת פיק"א לבצע את אשר החליט.

אין מן הצורך להגיד, כי ששה מיליון לירות שהוקדשו
לבנין הכנסת ייחננו, הרשה לי להוסיף, כי היתה זו תבנית
אשר בעלי יחס לה משמעות מיוחדת. אשר לי עצמי, אבחנו
ברצון מהי התרומה שאפשר לתרום בשדה המדע, האמנות
והתרבות הנזכרים במכתב. ברגע זה איני יכולה לומר מה ניתן
להיעשות. אך הנני להבטיחך כי כל מה שניתן להיעשות —
ייעשה.

לפני טיימי את המכתב הרשה"ג לי לומר, כי בעלי
הגה בך דיבר עליך חמיד בחיבה ובהערצה. בכל עבודתו
למען ישראל מצא בעלי מקור השראה רב בדוגמתך האישית
ובמאמצי כל העם בישראל.

שלך בנאמנות,

דורותי דה רוטשילד."

היו"ר י. שפרינצק :

רשות-הדיבור לראש הממשלה.

ראש-הממשלה ד. בן-גוריון :

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. נתבקשתי עליידי
יושב-ראש הכנסת לקרוא לפניכם מכתב שהועבר אלי אתמול
עליידי שליח מיוחד מאת אלמנת אחד האישים הרגולים
בדורנו, שפעל גדולת למען הארץ והוא בן לאב אשר פעל
אף הוא גדולת ונצורות למען הארץ, — גיימס דה רוטשילד
ז"ל.

מכתב זה, גם בגלל תכנו האצילי, אך בעיקר מפני שיש
בו דברים הנוגעים לכנסת, ראוי הוא שייקרא בכנסת ויכנס
ל"דברי הכנסת". המכתב נכתב ב"15 ביולי 1957 עליידי
אלמנת גיימס דה רוטשילד :

"איש ראש הממשלה היקר, קראתי וחזרתי וקראתי את
דבריך האציליים והנדיבים במברק התנחומים שלך. הם סעודני
רבות ביגוני. עכשיו עלי להיפנות מאבלי ולשים מעייני
לעניני פיק"א.

בעלי הקדיש בשנותיו האחרונות מחשבה רבה למפעל
פיק"א ולעתידה. הוא שקל בכובד-ראש כל צדי הבעיה, וזמן
קצר לפני פטירתו הכין מכתב אליך, בו ניסח את מסקנותיו.
וזה לשון המכתב :

"איש ראש הממשלה היקר, אבי החל במפעל ההתייש-
בות בישראל לפני שבעים וחמש שנים. העבודה שהחל בה
נמשכה מאז ועד היום.

כאשר הקים אבי בשנת 1924 את החברה להתיישבות
היהודים בארץ-ישראל — פיק"א בלעו — הטיל עליה
ליישב כל אדמותינו, נפל בחלקי להיות נשיא פיק"א מאז ה-
יחסדה. בשנים שלאחר מכן יובשו ביצות; הררי טרשים ואד-
מות שוממות הפכו קרקע פוריה. כל האדמות האלה יושבו על-
ידי פיק"א. כיום לא נשארה ברשות פיק"א אדמה חקלאית
להתיישבות נוספת. התעודה שהוטלה על פיק"א נתמלאה.

בהתבונני אל עבודתו בעבר רשאי אני, דומני, לומר
ביושר-לב כי היינו נאמנים לשני עקרונות שמן הראוי לחזור
עליהם : ראשית, כי עשינו את עבודתנו ללא התחשבות בשי-
קולים פוליטיים ; ושנית, כי התאמצנו לתת לישראל ולעמה
כל אשר יכולנו, בלי לבקש תגמול כלשהו — לא ברווחים,
לא בהכרת תודה ולא במשהו אחר. משהושלמה משימת
ההתיישבות של פיק"א, הוטל עלי להחליט על עתידה של
חברה זו.

בינתיים קמה מדינת ישראל, והמוסדות הלאומיים עמדו
ויקבלו על עצמם המאמץ ההתיישבותי הראשי בישראל.
בשקלי את כל הגורמים האלה הגעתי לכלל מסקנה, כי
עם השלמת תפקידה של פיק"א מן הראוי יהא להפסיק את
פעולותיה ולהימנע מכפילות בעבודה הנעשית כעת, בקנה-
מידה יותר רחב, עליידי המוסדות הלאומיים.

פיק"א היא איגוד פרטי, אך כל פעולותיה היו קודש

לתכנית הקמת ביתה הקבוע של הכנסת. לשם זה הגענו לירי הסכם עם איגוד האדריכלים בארץ וקבענו חבר שופטים ממיטב אדריכלי הארץ. אחרי חודשים של עבודה יפורסמו מחרתיים, ביום ד', תוצאות התחרות, ויש תקווה שנוכח לתכנית מקובלת, מוסכמת ואוהיה.

עכשיו ברור שבנין הכנסת בנה ייבנה ומלאכת הבנין והבית כולו יהיו ספוגים זכר יקר לדורות, לבית רוטשילד — בית הנדיבות הלאומית בישראל.

בדברי אלה מצרף אני רגשי הוקרה לאלמנת המנוח — נשיאת פיק"א ויורשת גיימס דה-רוטשילד.

ג. חוק להסדר תפיסת מקרקעים (הוראת שעה) (תיקון), תשי"ז — 1957* (קריאה ראשונה)

שאליהם הן מתייחסות, דרושות עוד להגנת המדינה. בסך הכל שטח המקרקעים התפוסים כך הוא 156,000 דונם. אולם בביצוע ההוראות בדבר חישוב הפיצויים נתגלה פגם שבנוסח המכביר על הביצוע. הפקודה המאנדאטורית המשתמשת כיום מדד לחישוב הפיצויים, כפי שהסברתי, קובעת, כי הפיצויים ייחשבו לפי ההפסד הממשי של הבעלים; אולם היא מוסיפה ואומרת, כי סכום זה לא יעלה על 6% משוויים של המקרקעים שייקבע בהתאם להוראות שבאותה פקודה. והנה קובעת הפקודה המאנדאטורית משנת 1943, כי השווי של המקרקעים, לענין זה, הוא הסכום שאפשר להשיג, במכירה ממוכר ברצון, בשוק החפשי, במועד שבו פרסם שר האוצר ברשומות את ההודעה על כוונתו לרכוש את המקרקעים או את הזכויות בהם.

מה הוא אותו מועד במקרים שלפינו, דהיינו במקרים שלא היתה רכישה של זכויות לפי ההסדר הקבוע בפקודה המאנדאטורית מ-1943 אלא על סמך חוק הכנסת מ-1955?

מתברר כי הדבר ניתן לפירושים שונים. לפי הפקודה המאנדאטורית, היום הקבוע לחישוב הסכום שעל האוצר לשלם הוא, כפי שאמרתי, יום פרסום ההודעה ברשומות על כוונת שר האוצר לרכוש את המקרקעים או את הזכויות בהם, בעוד שיש חוק הכנסת לא ריכזה כלל פרסום כזה. ייתכן, אפוא, שיבוא ויטענו, כי ההגבלה של סכום הפיצויים ב-6% משווי המקרקעים לא תחול כלל במקרים כאלה. טענה זו היתה סוהרת את כוונת מחוקק החוק משנת 1955, שרצה לאמץ את כל מערכת החישוב של הפיצויים לפי הפקודה המאנדאטורית מ-1943 ולהטיל אותה על תפיסת מקרקעים מכוח תעודה של רשות מוסמכת, לפי חוק הכנסת מ-1955. צריך היה אפוא, במקרה של הוצאת תעודות של הרשות המוסמכת לפי חוק הכנסת לקבוע את המועד הדומה ביותר למועד פרסום ההודעה של שר האוצר במקרה של רכישה לפי הפקודה המאנדאטורית מ-1943, וזה לא נעשה, כאשר חוקק החוק בשנת 1955.

נראה לנו עכשיו כפתרון סביר לבחור במועד שבו הוצאה התעודה של הרשות המוסמכת. המחוקק משנת 1943 בחר במועד פרסום ההודעה של שר האוצר כנקודת מוצא לקביעת השווי של המקרקעים, כדי למנוע כל רווח שנעשה על-ידי בעל המקרקעים על-ידי פעולות ספקולאטיביות אחר שנוע לו לראשונה — עקב פרסום ההודעה של שר האוצר — על כוונת השלטונות לרכוש את רכושו. על כוונה זו נודע

הי"ר י. שפרינצק:

חברי הכנסת. שמענו את המכתב ברוחו ותכנו הנעלים שהוא כגילוי דעת לאומי, מדיני, עברי, מרום, וכצוואה נשגבה אל העם.

בצוואתו של גיימס יעקב רוטשילד ביחס לבנין הכנסת גילה היורש הראוי של אביו הגדול, לא רק את חיבתו ואת נאמנותו לארץ ולמדינה, כי אם גילה גם רגשי הבנה והוקרה עמוקה לבית המחוקקים העברי — לכנסת מדינת ישראל.

המכתב הגיע באופן מפליא בשעה מתאימה: כידוע הכרזנו בזמנו על תחרות עם פרסים להגשת הצעות

הי"ר ב. אידלסון:

אנו עוברים עתה לסעיף י' בסדר-היום: חוק להסדר תפיסת מקרקעים (הוראת שעה) (תיקון), תשי"ז — 1957 (קריאה ראשונה). רשות הדיבור לשר המשפטים.

שר המשפטים פ. רוזן:

גברתי הישבת-ראש, כנסת נכבדה. אני מתכבד להגיש לכנסת הצעת חוק המבקשת לתקן את החוק להסדר תפיסת מקרקעים בשני תיקונים טכניים. יכולתי להפנות אתכם לדברי הסבר המודפסים, ולהסתפק בכך, אולם אשתדל לחזור על הסבר זה בשפת קצת יותר פשוטה, אם כי לרצל האופי הטכני של הענין מוצב גבול גם לנסיון זה לפשוט ההסברה.

נושאי החקיקה שלפניכם הם המקרקעים למיניהם שהצבא מחזיק בהם. הן מכוח צווי תפיסה של שלטונות מדינת ישראל והן כחליף הצבא הבריטי שהחזיק במקרקעים כאלה ערב הקמת המדינה. הזכויות של בעלי מקרקעים כאלה באו על הסדרן בחוק להסדר תפיסת מקרקעים לשעת חירום, תשי"ז — 1949, והוא קובע כי בעד התוקף המקרקעים ישולמו לבעליהם פיצויים בהתאם לחוק מאנדאטורי, הוא פקודת הפיצויים (הגנה), 1940. המדד של פיצויים אלה הוא דמי השכירות שהיה אפשר להשיג בהשכרת המקרקעים ערב תפיסתם על-ידי השלטונות.

עוד בשנת 1955 נתברר לכנסת כי מדד זה לפיצויים לפי חוק משנת 1940 לא היה מתאים עוד לגסיבות, וכי הפיצויים לפי מדד זה נפלו במקרים מסויימים אפילו מסך כל הארנונות והמסים המוטלים על המקרקעים על-ידי הרשויות המקומיות של המדינה. לכן, כשנדרשה הכנסת ב-1955 לאפשר את המשך ההחוקה במקרקעים כאלה על-ידי הצבא, תוקן החוק, ואמנם הותר בחוק להסדר תפיסת מקרקעים (הוראת שעה) משנת 1955, להחזיק בהם למטרות בטחוניות עד 1 באוגוסט 1958, בכל אותם המקרים שרשות מוסמכת העידה על הצורך בכך בכתב; אולם נקבע בפירוש כי החל מ-1 באוגוסט 1956 — זאת אומרת מאוגוסט של השנה שעברה — היא המדד לפיצויים מדד חדש, בהתאם לסכום הפיצויים שצריך היה לשלם אילו נהפך בעל הקרקע על-כרחו למשכיר מכוח פקודת הקרקעות (רכישה לצרכי ציבור), 1943, — שאנו קראנו לה בלועזית expropriation ordinance — דהיינו גו ההפסד הממשי שבעל המקרקעים עשוי לסבול עקב מתן שכירות כפויה לצבא.

מכוח הסמכויות שניתנו לצבא בחוק משנת 1955 הוצאו 170 תעודות של רשות מוסמכת, המעידות כי המקרקעים,

במקצת את מסגרת הוויכוח. ואני חושב שטוב תעשה הממשלה אם תחשוב על פתרון אמיתי של הבעיה ולא תמשיך לסחוב ענין זה. עשיתי יש לה פנאי לסיים את הענין עד אוגוסט 1958. בבקשה, אל תבוא הממשלה ביולי 1958 ותבקש שוב ארכה לכמה שנים, אלא שצד אז תמצא את הפתרון.

עזרא איכילוב (הציונים הכלליים) :

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. אף אני מסכים להצעת החוק ומצטרף להצעה להעבירה לוועדה. אין לי מה להעיר לחוק המוצע, אבל במלים קצרות אוסיף על תוכן הדברים שאמר חבר-הכנסת שופמן.

על נושא זה דיכרנו, על כל פנים אני, בכנסת השניה והשלישית לפחות חמש שש פעמים. לא ייתכן, כפי שאמר חבר-הכנסת שופמן, להשאיר את האנשים, שקרקעותיהם נתפסו, ללא ידיעה ברורה אם אמנם בדעת הממשלה לקחת את הקרקע או לא. אם בדעת הממשלה לקחת את הקרקע, עליה לקחתה מיד ולשלם בעבורה; אם לא — עליה להחזיר את הקרקע לבעליה.

בהצעת חוק זו יש בכל זאת רק תיקון חלקי בלבד. משרד הבטחון איננו היחיד המניח ידו על קרקעות. גם העיריות עושות זאת. בעלי קרקעות בעיר זו או זו טוענים שהעיריה פונה אליהם ואומרת: אדמותיך נתונות לדיון בקשר עם תכנית מסוימת. ובינתיים הקרקע תפוסה לצורך מחשבה על תכנון לעתיד לבוא. פה, על-ידי משרד הבטחון נתפסות הקרקעות לצורך שימוש, ושם — על-ידי העיריות — לצורך מחשבה על כך אם זו בא בחשבון לשם תכנון או לא. יוצא איפוא שבעל הקרקע יש לו קרקע ואין לו קרקע. במושגים של רכוש, של ערך רכוש — גישה זו של השלטונות, גם של המדינה וגם של הרשויות המקומיות, יש בה בכל זאת ולזול מופרז.

לפני חרשים, כאשר דנו בחוק אחר, העליתי שאלה ובה הדגמתי עד כמה ולזול זה גובל במשהו בלתי-רצוני. מצד אחד גם השלטון המרכזי וגם הרשויות המקומיות אוהזים בקרקע, ואינם אומרים אם הפקיעו אותה או לא הפקיעו, ומצד שני השלטונות תובעים מסים וגובים את כל המסים — מסי הממשלה, ורקו ומס רכוש, ומסי העיריות. כאשר העליתי את שאלה, הודה שר האוצר מעל הזוכן הזה, שטענתי צודקת והממשלה היא הצעת תיקון לכל הפחות בענין זה, שבמינדה שהקרקעות תפוסות, בין על-ידי הממשלה ובין על-ידי הרשויות המקומיות, לא ייגבו מסים ולא יופעל לחץ על בעלי הקרקעות, ואם בסופו של דבר יתברר שהקרקע מתחזרת לבעליה, ישלם גם את המסים. הרי עדיין דבר זה אינו ידוע, ובינתיים אומרים לו שהקרקע אינה שלו, כיצד אפשר איפוא לגבות מסים?

אם באה הצעת תיקון שיש בה משום שיפור חלקי, ואם שר האוצר הכטיח שיכוא גם תיקון זה, מדוע בהזדמנות זו לא הובא גם תיקון זה? הרי הוא קשור ומשולב במושג של הסדר תפיסת מקרקעים. זה בוודאי יהיה נושא חדש כאשר יובא הענין לפני הוועדה, אבל נדמה לי שאם הממשלה אינה מביאה דבר ברור וסופי ביחס לפתרון השאלה גם לגבי העיריות, תקדים נא לפחות להביא את התיקון כדי שבינתיים לא ייתבעו אנשים ולא יתוייבו לשלם מסים על קרקע שלא ידוע אם תהיה שלהם או לא. הייתי מבקש משרד המשפטים להביא לפחות את התיקון הזה בהצעת הממשלה. אני מקדם בברכה את התיקון של היום. אתמול בו

בוועדה, אך רצוני לציין כי אין אנתנו רואים בו עדיין פתרון שלם וצעד מספיק מצד הממשלה להעמיד את בעלי הקרקע

לבעל המקרקעים במקרים שלפנינו על-ידי הוצאת התעודה של הרשות המוסמכת, ולכן ראוי הוא לקבוע את מועד הוצאת התעודה כנקודת-מוצא לשומת המקרקעים. זוהי משמעותה של ההוראה (2) של החוק המוצע.

כן בא החוק המוצע להבהיר כי הפיצויים המוגדלים ישולמו רק מן הרגע שהמקרקעים הנוונים תפוסים מכוח הסמכות המיוחדת. שניתנה לצבא בחוק משנת 1955. כך, למשל, במקרקעים שנתפסו לראשונה ב-1954, ושהחוק הא' ריך את תקופת תפיסתם עד 1 באוגוסט 1958, ישולמו הפיצויים עד תום תקופת צו תפיסת מקרקעים, והיינו שלוש שנים, כי זאת התקופה הרגילה שבשיל צו זה, לאחר התפיסה הראשונה לפי המוד הרגיל, וכעד עוד זמן ישולמו פיצויים מוגדלים. אין בדבר זה שום עוול, כי ב-1954 כבר היו בתקנם השיעורים החדשים של חוק הגנת הדייר, תשי"ב—1954, ובלאי הכי הגיעו לבעל המקרקעים דמי שכירות שהם פחות או יותר מציאותיים, ודמי שכירות אלה הם המשמשים בסיס לחישוב הפיצויים אף לפי החוק המאנדאטורי, המשמש עכשיו לחישוב הפיצויים.

אני מבקש להעביר את הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

יוסף שופמן (תנועת החירות) :

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. ביחס לתיקונים עצמם אין לי הרבה להעיר, כי לאמיתו של דבר באה הצעת החוק למלא רק את החסר והבלתי-ברור במה שהוחלט בתוק ב-1955. אבל בהזדמנות זו מתעוררת בעיה אחרת, שכדאי שהממשלה תחשוב עליה ותמצא לה פתרון.

תפיסת הקרקעות נמשכת כבר מראשית מלחמת העולם השניה, ואולי גם לפניכן. הצבא שלנו ממשיך בהחזקתן. כפי ששמענו מפי שר המשפטים, כבר הוציאו למעלה מ-175 תעודות על תפיסת קרקעות, וזה עוד לא הכל. אולם תמיד דוחים את התאריך עד מתי מותר להחזיק במקרקעים שנתפסו. תחילה חשבו, מתוך אופטימיות מופרזת, שהענין ייגמר ב-1955. עכשיו מדברים כבר על תאריך של אוגוסט 1958. ואין כל ספק שגם זה איננו התאריך האחרון. דבר זה מכניס את בעלי המקרקעים למצב ממונה מאד. אם לחשוב את הוצאת התעודה, שעליה דיבר שר המשפטים, כזוה עמ הכרות שר האוצר לפי סעיף 12, שברצונה של הממשלה לרכוש את המקרקעים — הרי איראפשר לסחוב את הענין ביחס לבעלי המקרקעים עד בלי סוף. הממשלה חייבת להחליט, או שהיא רוכשת את הקרקעות או שהיא מחזירה אותן, אבל איראפשר להחזיק מאות אנשים, בעלי רכוש כזה, ללא הכרעה. בינתיים משלמים להם פרוטות. ומה שלא יהיה החשבון, אם לפי השיעור של 6 אחוזים מן הערך או לפי חישוב אחר — ושר המשפטים אמר שהמצב הוטב ולגבי שטחים שנתפסו לאחרונה הוגדלו התשלומים לפי חוק הגנת הדייר — בסופו של דבר מקופחים בעלי אותם המקרקעים שנתפסו על-ידי המדינה.

אם עכשיו קשור הדבר בהכרות הממשלה, — בפרט עכשיו אחרי התיקון שהוצע לנו — שברצון הממשלה לרכוש את המקרקעים, מוטב שהממשלה תחליט: האם היא רוכשת או אינה רוכשת אותם? ואם אינה רוכשת — שתחזיר את המקרקעים. מכל מקום אל תשאיר מצב בלתי-ברור כזה.

בהצעת חוק זו לא נוכל להכניס סעיפים מתאימים להסדר הענין עצמו כי הם יהיו בבחינת נושא חדש. אבל בהזדמנות של קריאה ראשונה מקובל בכנסת להרחיב

דה משנת 1943 או על-פי הסכם חפשי, לרכוש את כל 150,000 הדונם ולשלם את הסכום שיידרש לרכישת האדמות האלה. מדובר כאן לא רק באדמות אלא במקרקעין בכלל, ובין המקרקעין ישנם גם בנינים.

בטרם פנינו לכנסת בשנת 1955 וביקשנו את הארכת צווי התפיסה עד ל-1 באוגוסט 1956, שקלנו את השאלה הזאת, ועל כל פנים אז, בתקופה ההיא, נראה לממשלה כי הסכום הדרוש לרכישת הבעלות גבוה מדי ויכבד יותר מדי על התקציב. אבל השאלה עומדת לנגד עיני הממשלה. ונכון שהממשלה צריכה לשקול את הענין. כי אני מסכים שקשה להשלים עם מצב ההופך אנשים לצמיחות ובעל כרחם, נגד רצונם, למשכירים.

אינני יכול לומר עכשיו בשם הממשלה שהיא לא תבקש עוד פעם הארכה. אני רק יכול לומר שהשאלה עומדת לנגד עיני הממשלה והיא מעיינת בה בכובד-ראש. בכל זאת, אני מבקש מחברי הכנסת שלא להגוים בתיאור המצב הקשה של בעלי הקרקעות האלה, לאחר התקונים שנתקבלו ב-1955. אם בעלי האדמות האלה, או בעלי הבנינים, מקבלים כיום 6% משוים של המקרקעים, והשווי נחשב לפי המחיר שאפשר היה לקבל במכירתם, כי אז אני חולק על דעה זו, אם כי ישנם כאן ענינים אשר יש עוד לבדוק אותם. נאמר כאן שאם הממשלה תופסת את המקרקעין האלה כבר יכול בתור שוכר, בעליהם חייבים לשלם מסים בחור בעלי מקרקעין לרשויות המקומיות. רציתי לבדוק שאלה זו. עלי להודות שטרם בדקתי אותה. ייתכן שעליהם לשלם את המס. מכל מקום, אם הם מקבלים כיום 6% משווי המקרקעיים — והשווי, כפי שאמרת, נחשב לפי המחיר שאפשר היה להשיג על-ידי מכירת הבית — אינני סובר שמצבם ירוד בלי-כך. אבל נכון הדבר שהממשלה תצטרך להחליט אם אפשר לה לרכוש את האדמות או לשחרר אותן. ברגע זה אני מוכן לומר דבר מסוים בפרשה זו.

חבר-הכנסת איכילוב הרחיב את היריעה ודיבר על נושא אחר. הוא דיבר על מצבם של אותם בעלי המקרקעים שאת אדמותיהם הרשויות המקומיות או הממשלה רוצות להפקיע לפי הפקודה מ-1943. הוא אמר כאן שאנשים אלה נמצאים במצב של אי-ודאות, ושלמעשה אינם יכולים לנצל את האדמות הללו, ובכל זאת הם צריכים לשלם מסים; ושר האוצר הבטיח, כך הוא טוען, לתקן מצב זה. אוכל רק לומר, שאם שר האוצר הבטיח — וברגע זה אינני יודע זאת, אבל אני מוכן לקבל את הצהרתו של חבר-הכנסת איכילוב — אם הוא הבטיח להציע תיקון בחוק בכיוון זה, מובן שחני שתיקון כזה יוגש לפני הכנסת. מכל מקום עלי להודות שבמשרד המשפטים עדיין לא נתעוררה שאלה זו.

דומני שבוה עינתי לכל השאלות שנתעוררה ואני מבקש להעביר את החוק המוצע לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

היו"ר ב. אידלסון:

הצעה היחידה שהוצעה היא — להעביר את החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט. אני מעמיד הצעה זו להצבעה.

ה צ ב ע ה

הצעה להעביר את הצעת החוק להסדר תפיסת מקרקעים (הוראת שעה) (תיקון), תשי"ז—1957, לוועדת החוקה, חוק ומשפט נתקבלה.

היו"ר ב. אידלסון:

הישיבה הבאה מחר בשעה 16.00. ישיבה זו נעולה.

לפני עובדה ברורה: האם הקרקע תישאר או לא תישאר שלהם.

היו"ר ב. אידלסון:

אחרון המתוכננים — חבר-הכנסת רובין.

חנן רובין (מ"ם):

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. אעיר הערות מספר בעקבות הצעת החוק שלפנינו.

יש בהצעה זו ניסיון להסדיר את הפיצוי או התשלום שיקבל בעל נכס נתפס בעד השימוש בו. נדמה לי כי אולי רצוי היה לנסות ללכת בקביעת הפיצויים בקו מקביל לזה שהלכנו בו בחוק הגנת הדייר. אינני אומר שהפיצוי יהיה באופן אוטומטי לפי אותם הכללים שנקבעו בחוק הגנת הדייר, אבל אולי טוב לציין את שיעור הפיצויים במסגרת של חוק ולהשאיר בידי השופט לקבוע את הסכום המדוייק בגבול מסויים, בין מאכסמיים וגמימים. נראה לי שהממשלה תיטיב לעשות אם תשקול את הדברים בכיוון זה.

ועתה לעצם הענין של תפיסת מקרקעין. אנו, אנשי מ"ם, מחולקים מאד בכל הענינים הסוציאליים עם הציונים הכלליים ותנועת החירות, עם חברי-הכנסת איכילוב ושופמן. בכל זאת ברצוני להעיר כמה הערות העוללות להיראות כהיגה על הרכוש, כי גישתי היא בכיוון של הגנה על זכויות של אנשים.

אני יכול לקבל שהממשלה תפקיע קרקע לפי הסדרים חוקיים במסגרת החוק ותוך מתן פיצויים שייקבעו על-פי החוק, כשהדבר דרוש לצורך ציבורי. אבל קשה להניח שאם שר לתפוס לתקופה ממושכת למדי קרקע באופן "זמני", כלומר לקיים כעין שכירות חובה המוטלת מלמעלה. ואם חברי הכנסת שקדמו לי, אמרו שעל הממשלה להגיע פעם למסקנה: או הפקעה או שחרור הנכסים שנתפסו — אני מסכים להם בכך. לא ייתכן שהממשלה לא תאפשר לבעל הנכס לנצל את הנכס לפי הבנתו, במסגרת התוקים הקיימים, על-ידי כך שתטיל עליו שכירות חובה, ומצד שני לא תפקיע את האדמה ולא תשלם את הפיצויים המתאימים בעד ההפקעה. נראה לי שזה אינו צודק.

אני זוכר את הדיונים בכנסת הראשונה על החוק היסודי, חוק הסדר תפיסת מקרקעין. היתה אז הצעה יותר רחבה מזו שאשרה בסופו של דבר על-ידי הכנסת הראשונה. אבל כל אלה שעסקו אז בשאלת תפיסת נכסים, יצאו מני-קודת ראות שכל תפיסה יכולה להיות רק בעלת אופי זמני. גם ההדגשה שהחוק יהיה בר-תוקף רק בתקופה של שעת חירום, באה להצביע על העובדה הזאת. ואני חושב שעל הממשלה לעשות חשבון מתי ואיפה תשחרר את הנכסים או תפקיע אותם.

יש מקרים שלפי חוק תפיסת המקרקעין הוכנס דייר לנכס והוא יושב בו, לא נוציא אותו משם. דינו כדין דייר אחר: הוא מוגן. אבל אם בנינים שלמים נתפסו, חושבני שחובה על הממשלה לעשות את חשבונה ולשקול: או הפקעה עם תשלום של סכום מתקבל על הדעת, או ביטול התפיסה, שהיא לפי מהותה זמנית בלבד.

היינו מציע לממשלה לשקול את הדבר הזה שיקול ממצה ועניני.

שר-המשפטים פ. רוזן:

גברתי היושבת-ראש, כנסת נכבדה. אני מסכים עם כל המתוכננים שהיה זה רצוי אילו יכלה הממשלה, לפי הפקר